

Cumhuriyetin 80. Yılında Türkiye Ekonomisinde Verimlilik Gelişmeleri

Halit SUIÇMEZ^(*)

1. Giriş

Dünya yeni bir yüzyılın başlarında çok karmaşık gelişme ve değişimleri hemen her gün harmanlıyor, esas dinamik teknoloji olmakla beraber insan unsuru da gelişmelere damgasını vuruyor.

Asrın son çeyreğinde bazı kavramlar belirleyici oldu. Hızlılık, Esneklik, Verimlilik, Kalite gibi. Ancak verimlilik kavramı sadece bu çağda değil, tarihin her döneminde teknolojiyle beraber etkin olmuştur. Verimlilikte önde olan toplum ve ülkeler belirli dönemlerde dünyaya egemen olmuşlar, diğerleri ise izleyici konumunda kalmışlardır (Suiçmez, 1999).

Yeni yüzyılın başlarında Türkiye'nin dünyadaki konumu konuşulurken verimlilik düşüncesi en önemli dinamiklerden biri olmalıdır. Çünkü, "2001-2023" DPT belgesinde de yer verildiği gibi; **ekonomide düşük verimlilik**, bugün Türkiye'nin temel sorun alanlarının başında gelmektedir. Ülkemizin bu alanda atacağı adımlar, gerçekleştireceği atılımlar Türkiye'yi

^(*) Dr., Araştırma Bölümü Başkanı, Millî Prodüktivite Merkezi.

Avrupa'da olmasa da bölgesinde gerçekten önder ülke olmaya yöneltecektir. Türkiye'nin bir çok alanda olduğu gibi bu alanda da önemli potansiyelleri mevcuttur. En başta genç nüfus, girişimcilik, yetişkin emek, tarihsel deneyim ve Cumhuriyet mirası, ülkemizin önemli potansiyelleri arasındadır.

Bu yazıda Birinci Bölümde Cumhuriyet' ten bugüne sanayideki emek verimliliği gelişmeleri ile üretimdeki eğilimler üzerinde durulacaktır. İkinci Bölümde Türkiye'nin çeşitli verimlilik göstergeleri açısından dünyanın neresinde olduğu sorgulanacaktır. Yazı kısa bir sonuç ve değerlendirme ile bitirilmektedir.

2. 72 Yılda Verimlilik ve Üretim Gelişmeleri

DPT hesaplamalarına göre, 1924-1999 döneminde GSYİH yılda ortalama %4.72 oranında artmıştır. 1924-1999 döneminde işgücü verimliliğindeki yıllık ortalama artış ise %2.71'dir (Temel, 1998).

İşgücü verimliliğindeki değişmelere dönemler itibariyle baktığımızda şu manzarayla karşılaşmaktayız.

Tablo 1. Türkiye İşgücü Verimliliğinde Değişme (GSYİH/ İstihdam)

(1987 fiyatlarıyla, yıllık ortalama yüzde artışlar)

Dönemler	Artış yüzdesi
1924-1930	6.42
1931-1940	1.97
1941-1950	- 0.24
1951-1960	3.74
1961-1970	3.39
1971-1980	2.15
1981-1990	3.48
1991-1995	1.26

Kaynak: Temel (1998)

Yukarıdaki tabloya göre verimlilikteki en yüksek artışın Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 1931-1940 döneminde verimlilik artışında büyük bir yavaşlama göze çarpmaktadır. İzleyen dönemde

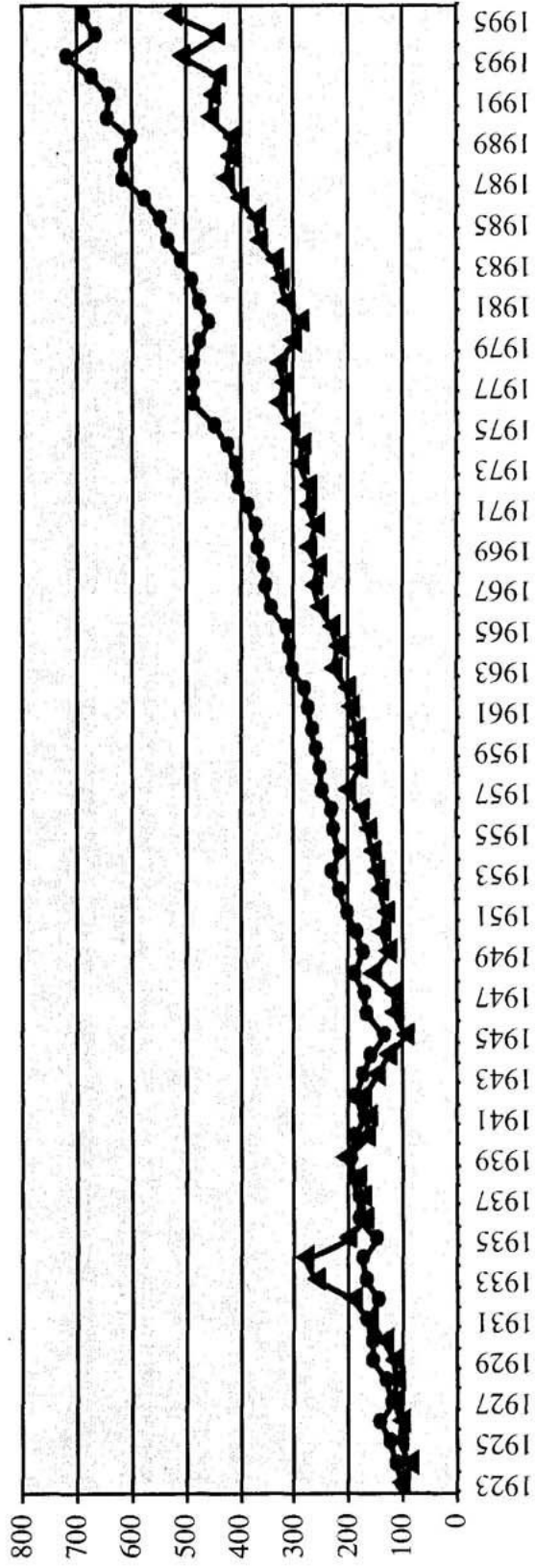
(1941-1950) küçülme söz konusudur. Yıllık ortalama düşüş yüzde 0.24 oranındadır. 1951 –1970 döneminde %3'ün üzerindeki yıllık ortalama artışların, 1971-1980 döneminde yeniden yavaşladığını, 1981-1990 döneminde ise iyileşen trendin 1991-1995 döneminde tekrar yavaşladığını görmekteyiz.

Grafik 1'de 72 yıllık dönemdeki GSYİH ve verimlilik trendi verilmiştir. Hem büyüme hem de verimlilik açısından üç kriz dönemi saptanmıştır. Birinci kriz dönemi 1941-1945 yılları arasındaki savaş dönemidir. Hem üretim hem de verimlilik trendinde büyük bir düşüş olduğu gözlenmektedir. İkinci kriz dönemi 1977-1980 yılları arasında yaşanmıştır. Savaş sonrasında 1970'li yılların ortalarına kadar, dünya ekonomisindeki genel bolluk, büyüme ve refah dönemine paralel olarak ülkemizde de büyüme ve verimlilik açısından istikrarlı ve pozitif bir gelişme yaşanmıştır.

Özetlersek; İkinci Dünya Savaşı, 1977-1980 ve 1994 yıllarında olmak üzere; Türkiye'de emek verimliliğinde ciddi krizler yaşanmıştır. Dünyada 1997'de başlayan ve 1998'de giderek yaygınlaşıp derinleşen son global krizin Türkiye'deki verimlilik göstergelerini olumsuz yönde etkilediği ortadadır.

Grafik 1: 72 Yıllık Dönemde Verimlilik ve Üretim Değişimleri

1923=100

Kaynak: Tablo 2'den yararlanılarak tarafımızca düzenlenmiştir.

Tablo 2: Emek Verimlilik İndeksi**(1923= 100,00)**

YILLAR	TARIM	İMALAT SANAYİİ	SANAYİ TOPLAMI	GSYİH
1923	100,00	100,00	100,00	100,00
1924	124,73	86,07	86,52	111,73
1925	128,99	104,76	103,23	122,95
1926	166,95	99,73	98,05	140,86
1927	113,60	116,10	112,15	119,70
1928	132,03	110,04	106,70	129,51
1929	183,92	115,63	112,74	153,84
1930	173,20	132,06	127,36	154,56
1931	193,98	161,04	151,52	165,80
1932	135,49	189,44	174,11	145,25
1933	161,63	258,74	229,59	164,76
1934	162,55	280,51	241,50	170,76
1935	148,67	201,44	183,36	147,43
1936	224,87	166,88	156,48	180,56
1937	213,01	170,98	159,79	179,42
1938	220,80	183,95	170,86	190,80
1939	222,86	204,31	189,22	195,20
1940	222,84	163,58	155,46	187,86
1941	184,10	161,63	152,87	169,95
1942	217,08	170,78	162,35	187,73
1943	187,78	148,84	141,61	171,85
1944	166,01	126,65	122,32	158,01
1945	126,52	94,80	95,05	131,56
1946	187,50	113,98	112,58	165,31
1947	162,30	114,19	112,82	167,89
1948	244,16	153,99	143,11	186,49
1949	208,15	126,79	126,52	172,17
1950	225,54	136,29	134,66	183,44
1951	265,14	130,68	128,70	199,48
1952	285,88	140,40	138,50	213,84
1953	305,25	145,48	145,46	228,82
1954	259,49	152,96	152,90	215,65
1955	279,51	162,87	160,95	226,81
1956	291,63	174,71	171,41	231,26
1957	308,28	200,01	195,36	248,16
1958	334,49	177,86	173,18	250,07
1959	333,43	180,31	175,84	259,57
1960	338,73	183,23	180,71	264,89

1961	347,63	194,11	189,71	273.51
1962	337,35	201,90	198,36	279.22
1963	370,10	226,67	219,95	301.78
1964	368,47	219,88	218,83	308.92
1965	354,24	229,65	227,42	312.23
1966	391,87	251,43	248,59	341.79
1967	392,30	261,47	256,00	352.77
1968	399,11	253,18	251,72	354.06
1969	397,16	274,37	273,90	364.47
1970	410,53	256,96	257,07	369.73
1971	427,19	271,55	271,23	383.52
1972	427,50	272,77	274,34	400.55
1973	394,73	287,39	287,14	405.73
1974	419,96	283,85	283,84	419.45
1975	433,49	305,40	305,63	443.92
1976	468,14	325,14	324,79	483.40
1977	456,01	316,80	318,18	484.07
1978	469,09	325,09	328,65	484.72
1979	469,31	301,50	309,89	474.57
1980	475,02	286,62	297,00	457.15
1981	466,50	311,68	322,92	475.21
1982	482,65	321,97	328,59	487.02
1983	479,66	334,71	338,78	506.06
1984	483,58	360,78	366,63	532.45
1985	482,90	365,02	370,62	545.07
1986	506,62	397,27	404,37	572.65
1987	510,47	424,42	429,41	612.84
1988	550,76	415,96	423,71	616.41
1989	482,85	411,84	433,30	599.16
1990	512,67	453,25	470,57	643.42
1991	493,45	449,17	471,79	638.33
1992	557,26	436,79	463,50	671.51
1993	532,33	506,56	528,84	718.74
1994	512,45	441,66	469,06	662.81
1995	482,41	519,69	544,61	685.04

Kaynak: Adil Temel, Gelişme Sürecinde Sektörel Yapıda Değişmeler; İmalat Sanayii ve İstihdam, Nisan 1998.

3. Türkiye Verimlilikte Dünyanın Neresinde?

Verimlilik konusu hem tanımıyla, hem ölçüm sorunlarıyla, hem de teknikleri ve bunların uygulanma zorluklarıyla ekonominin en çetin, en çetrefil problemlerinden biridir. Çünkü çok çeşitli verimlilikler ve bunlara ilişkin de farklı tanım ve ölçümler söz konusudur. Örneğin, emek verimliliği, sermaye verimliliği, toplam faktör verimliliği, parasal, fiziksel verimlilikler, ortalama - marjinal verimlilikler, sermaye faktörünün tanımındaki zorluk ve veri yetersizlikleri, vb. gibi.

Verimlilik analizlerinde ve karşılaştırmalarında uluslar arası veriler bu yüzden daha güvenilir bulunmaktadır. Aşağıda Dünya Rekabet Yılığında derlenen verimlilik bilgilerine yer verilmiştir. Tablo 3'te Türkiye'nin çeşitli verimlilik göstergelerine göre durumu gösterilmiştir. Görüldüğü gibi en son sıraları değil, orta sıraları da değil, ama üçüncü çeyrek yakınlarında bir yerde bulunmaktayız. Tablo 4'te; Türkiye sosyo-ekonomik yapısı ve sorunları itibarıyla kısmen kendisine benzeyen ülkelerle karşılaştırılmıştır. Yine aynı verimlilik göstergeleriyle yapılan bu kıyaslamada hiç de kapatılmaz bir açık söz konusu değildir. Ama bunun için Türkiye'nin verimlilik konusunu bir "milli mesele" olarak algılaması ve daha hızlı bir tempoda koşması zorunludur.

Tablo 3: Çeşitli Verimlilik Göstergelerine Göre Türkiye'nin Durumu

	Ülke sayısı	Türkiye'nin sırası
Toplam verimlilik (1996) (GSYİH/İstihdam)	45	36
Tarımsal verimlilik (1994) (Tarımda aktif çalışan başına düşen katma değer)	43	36
Sınai verimlilik (1994) (Katma değer/İstihdam)	32	23
Hizmet verimliliği (1994) (İşçi başına katma değer)	34	22

Kaynak: *IMD, The World Competitiveness Year Book, 1997, İsviçre* isimli kaynaktan tarafımızca hazırlanmıştır

Tablo 4: Çeşitli Verimlilik Göstergelerine Göre Türkiye ve Bazı Ülkeler

	Türkiye	Portekiz	Yunanistan	İspanya
Toplam verimlilik (1996) (ABD Doları)	9.375	23.994	31.935	46.923
Tarımsal verimlilik (1994) (ABD Doları)	2.812	3.400	15.131	14.518
Sınai verimlilik (1994) (ABD Doları)	10.102	-	26.546	-
Hizmet verimliliği (1994) (ABD Doları)	10.986	-	20.265	-

Kaynak: *IMD, (1997)*'den tarafımızca hazırlanmıştır.

Tablo 5'te istihdam başına GSYİH olarak tanımlanan Toplam Verimlilik değerleri gösterilmiştir. Türkiye'de bu değer 1996 yılı itibariyle 9.375 ABD Dolarıdır. Oysa Türkiye'nin yönelmek ve giderek katılmak istediği bir "kamp" olan Avrupa Birliği ülkelerinin büyük çoğunluğunda verimlilik 50 bin doların üzerindedir. **AB ile aramızda "bir"e altı, "bir"e yedilik bir fark mevcuttur.**

Bu farkın kapanması beklenmezse bile azalması sağlanabilir. Bunun için teknolojik gelişmeden başlayarak; AR-GE, rekabet gücü, organizasyon, insan gücü, yenilikler, yaratıcı düşünce, çevresel duyarlılık, insancıl çalışma ortamı ve verimli toplumsal yapı gibi alanlara yönelmekte geç kalmamalıyız.

**Tablo 5: Toplam Verimlilik (1996)
(İstihdam Başına GSYİH)**

Sıra No	Ülkeler	A.B.D. Doları
1	Lüksemburg	80,328
2	İsviçre	76,872
3	Norveç	73,501
4	Belçika	73,443
5	Japonya	70,919
6	Fransa	69,680
7	Almanya	66,530
8	Danimarka	66,149
9	İsveç	63,128
10	Avusturya	61,624
11	A.B.D.	59,792
12	İtalya	59,715
13	Finlandiya	59,537
14	Hollanda	55,623
15	Honkong	51,569
16	İzlanda	51,478
17	Singapur	50,050
18	İrlanda	49,582
19	Avustralya	47,143
20	İspanya	46,923
21	İsrail	46,913
22	İngiltere	44,151
23	Kanada	42,768
24	Yeni Zelanda	37,733
25	Yunanistan	31,935
26	Tayvan	30,114
27	Arjantin	28,196
28	Portekiz	23,994
29	Kore	23,391
30	Kolombiya	16,925
31	Güney Afrika	16,482
32	Şili	13,925
33	Malezya	12,126
34	Macaristan	11,379
35	Çek Cumhuriyeti	9,855
36	Türkiye	9,375
37	Polonya	8,886
38	Venezuela	8,701
39	Meksika	8,466
40	Brezilya	7,338
41	RUSYA	6,685
42	Tayland	4,418
43	Filipinler	3,072
44	Endonezya	2,411
45	Çin	1,118
46	Hindistan	-

Kaynak: *The World Competitiveness Yearbook, IMD1997*'den yararlanılarak düzenlenmiştir.

4. Sonuç

Bu yüzyılın başında verimlilik, her ülke için olduğu gibi Türkiye için de belirleyici dinamiklerden biri olacaktır.

Bu yazıda Cumhuriyetten 1995'e kadar geçen 72 yıllık dönemdeki verimlilik ve üretim gelişmeleri üzerinde durulmuş, ayrıca 20. yüzyılın sonunda ülkemizin dünya sahnesindeki verimlilik pozisyonu hakkında bazı karşılaştırmalara gidilmiştir.

Grafik 1'de de işaretlendiği gibi, Cumhuriyetten bu yana emek verimliliğinde üç kez büyük kriz yaşanmış, bunlar; ikinci savaş yılları, 1977 – 1980 ve 1994 dönemeçleri olarak saptanmıştır.

1990'ların sonlarına doğru Türkiye'de Toplam Verimlilik Avrupa'dan altı-yedi kat düşüktür. Doğaldır ki bu durum esas olarak teknolojik yapı ile ilgili bir özellik olarak yorumlanmaktadır.

21.yüzyıla adım atarken; başka "açık"ların yanı sıra "verimlilik açığına" da dikkat çeker ve bunu azaltmaya çalışırsak, örneğin daha hızlı "koşmaya" yönelirsek toplumun ve ülkenin kalkınmasına en olumlu katkıyı sağlamış oluruz. Bunun yolu da "Verimli Ve Vergili Bir Ekonomi" olmaktan geçmektedir.

DPT tarafından hazırlanan "Uzun Vadeli Gelişmenin (2001-2023) ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının (2001-2005) Temel Amaçları ve Stratejisi"nde 2001-2023 döneminde yıllık ortalama %7 dolayında büyüme hızı sağlanması ve büyümenin %30'unun toplam faktör verimliliğinden kaynaklanması öngörülmektedir.

Uzun dönemde büyümenin verimliliğe dayanması açısından bu öngörü çok yerindedir. Cumhuriyetin 100.yılında büyümenin hiç olmazsa yarısı verimlilik değişkeninden oluşursa bu hem topluma hem ülkeye hem de Cumhuriyete yakışan bir durum ve tutum olacaktır.

Kaynaklar

Adil Temel, **Gelişme Sürecinde Sektörel Yapıda Değişmeler; İmalat Sanayii ve İstihdam**, Nisan 1998.

IMD, **The World Competitiveness Year Book**, İsviçre, 1997.

Halit Suiçmez, **Yirmibirinci Yüzyıla Girerken Türkiye Ekonomisinde Verimlilik**, 27 Aralık 1997, Verimlilik Haftası dolayısıyla yapılan konuşma, MPM.

DPT, **Uzun Vadeli Gelişmenin (2001-2023) ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının (2001-2005) Temel Amaçları ve Stratejisi**, Haziran 2000, Ankara.